

Natuurinclusiviteit als onderdeel van de aanbesteding

I. INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding.....	2
2. Opzet onderzoek.....	3
3. Samenvatting en aanbevelingen.....	4
4. Resultaten onderzoek.....	6
A. Waarde van groen.....	6
B. Groen in de aanbesteding en de rol van de groenprofessional.....	8
C. Regierol van de opdrachtgever.....	10
D. Langjarige verantwoordelijkheid.....	11
E. Bredere duurzaamheidsambities.....	11
F. Rol initiële opdrachtgever/regelgever.....	12
Bijlage 1 Bij het onderzoek betrokken organisaties.....	15
Bijlage 2 Vragenlijsten.....	16
Groenbedrijven.....	16
Opdrachtgevers.....	16

1. INLEIDING

De Koninklijke Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners (VHG) en haar leden ervaren dat er vaak onvoldoende kennis is bij opdrachtgevers over hoe je vroegtijdig de waarde van groen en de specifieke kennis van groenondernemers, onderdeel kan laten zijn van de vraagspecificatie bij aanbestedingen. Daarnaast is er onduidelijkheid over/onbekendheid met het meetbaar maken van de waarde van groen om bij te dragen aan maatschappelijke doelen zoals het voorkomen van hittestress, vergroten biodiversiteit, waterberging, vergroten welzijn etc.

Met subsidie vanuit het programma Beter Aanbesteden heeft VHG een onderzoek uitgevoerd onder (vertegenwoordigers van) publieke opdrachtgevers, groenbedrijven en enkele andere organisaties ten aanzien van de positie van groen en de groenprofessional bij de aanbesteding van bij woning-, utiliteits- en GWW-projecten. In dit rapport worden de bevindingen van het onderzoek beschreven. Ook worden er aanbevelingen gedaan voor de verschillende betrokkenen.

Dit rapport is de inhoudelijke basis voor een aantal regiobijeenkomsten voor opdrachtgevers en groenondernemers, die de waarde van groen en hoe dit eerder in de aanbesteding een plek kan krijgen, als thema hebben. Opgedane kennis vanuit het onderzoek en de regiobijeenkomsten worden gedeeld via nieuwsbrieven en vakbladen in samenwerking met de betrokken partijen.

2. OPZET ONDERZOEK

Het onderzoek had de volgende opzet:

- 10 interviews met publieke opdrachtgevers voor het in kaart brengen van hun huidige wijze van aanbesteden van bouwprojecten i.r.t. groen, knelpunten die daarbij worden ervaren en mogelijke best practices. Ook is gesproken met een aantal organisaties dat goed bekend is met aanbestedingen en de positie van groen. Tenslotte is van enkele partijen nog schriftelijke input gekregen;
- 5 interviews met groenbedrijven vooral actief voor publieke opdrachtgevers om hun ervaringen in beeld te brengen, als het gaat om hun betrokkenheid bij de aanbesteding van bouwprojecten en hun rol daarin;
- Opstellen rapportage op basis van de gehouden interviews met daarin aanbevelingen voor te zetten vervolgstappen om de geïnterviewde knelpunten aan te pakken (instrumentarium, tools, kennisverspreiding).

Als bijlage 1 is een overzicht opgenomen van de gesproken personen en organisaties. In bijlage 2 zijn de vragen opgenomen die aan de groenbedrijven en vertegenwoordigers vanuit opdrachtgeverszijde zijn gesteld.

Uiteindelijk hebben 18 partijen input geleverd aan het onderzoek. Het betreft (daarmee) dus een kwalitatief onderzoek om trends in beeld te brengen, op basis waarvan algemene conclusies worden getrokken en aanbevelingen worden gedaan. Opgemerkt moet worden dat de gesproken bedrijven én andere partijen over het algemeen voorop lopen als het gaat om het bewustzijn van de meerwaarde van groen in de bebouwde omgeving/openbare ruimte en de samenwerking met marktpartijen. In die zin is het dus geen representatief onderzoek voor de hele sector.

3. SAMENVATTING EN AANBEVELINGEN

Hieronder worden de resultaten van het onderzoek beknopt samengevat en voorzien van mogelijke aanbevelingen.

Waarde van groen

De waarde van groen is niet omstreden en ook niet meer weg te denken in de bebouwde omgeving. Groen is lang niet meer alleen decoratief, maar zeker ook functioneel. Daarom is het ook belangrijk om als opdrachtgever en opdrachtnemer meetbare resultaten af te spreken t.a.v. die functies (zoals met betrekking tot vergroten van de biodiversiteit, het bergen van water in situaties waarin dat noodzakelijk is en het voorkomen van hittestress). Hiervoor is de ontwikkeling van specifieke kwaliteitsnormen met een breed draagvlak een noodzaak om afspraken te kunnen maken over meetbare resultaten.

Groen eerder in de aanbesteding

Dat groen als thema eerder in een aanbesteding van een project moet worden meegenomen, daar is iedereen die geïnterviewd het over eens: “Dit ligt zo voor de hand, maar gebeurt nog te weinig”. Beleidsmakers en regelgevers zijn hier vooral aan zet. Daarnaast moeten marktpartijen ook laten zien dat zij de noodzakelijke kennis hebben en de verantwoordelijkheid kunnen nemen, om deze rol vooraan in de keten te vervullen.

Kwaliteit heeft veel dimensies

De afspraken over kwaliteit zijn sterk afhankelijk van de achterliggende doelen. ‘Net en strak’ is voor veel duurzaamheidsdoelen niet de meest passende kwaliteitsnorm. Een ander/breder begrip van kwaliteit van groen is nodig.

Onderhoud meenemen

Het is feitelijk een open deur, maar toch blijkt deze in de praktijk nog te vaak gesloten te zijn: het meenemen van het onderhoud in de aanbesteding van een bouwproject. Met een onderhoudsbril op, dat wil zeggen, kijkend naar de kosten op de lange termijn (total cost of ownership: TCO), worden immers andere/aangepaste keuzes gemaakt.

Samenwerking is een logische inkoopkeuze

Groen wordt steeds belangrijker en om de juiste keuzes te kunnen maken is een integrale aanpak nodig. Projecten zijn (daardoor) complex zijn en de beschikbare capaciteit en kennis is beperkt. Bij de opdrachtgever, maar ook bij de marktpartijen. Kopen op resultaat met samenwerking als inkoopstrategie is dan ook het meest passend bij dit soort projecten/strategische producten.

Werken in bouwteams

Het werken in een bouwteam (in de verschillende fases van een project) is een methode om te zorgen voor een gelijkwaardige samenwerking van alle betrokkenen, waaronder de groenaannemer. Deze vorm kan ook kostenbesparend werken doordat er sprake is van minder tussenschakels en zo faalkosten beperkt kunnen worden.

De aanwezigheid van een groenprofessional in het bouwteam zorgt er feitelijk per definitie ook het onderhoud meegenomen wordt. Het samenwerken in bouwteams vergt wel wat van de samenwerkingscompetenties. Succes van een bouwteam is immers sterk afhankelijk van de betrokken personen.

Door het gelijkwaardig samenwerken (met dus respect voor elkaars belangen), kan de brug tussen 'groen' en 'grijs' worden geslagen.

Versterken kennis en competenties

Wanneer je als groenprofessional eerder in de keten aanschuift, betekent dat ook dat je andere gesprekken voert. In die fase gaat het veel minder over de concrete technische oplossingen, maar over assetmanagement, strategieën, kwaliteitseisen etc. Hiervoor zul je als bedrijf de noodzakelijke kennis en competenties voor in huis moeten hebben. Als dat nog niet het geval is, is dat een ontwikkel- en verandertraject voor het bedrijf.

Door de bomen het bos zien wat informatie betreft

Er is veel informatie beschikbaar en ook worden uiteenlopende initiatieven genomen om natuurinclusiviteit, klimaatadaptie etc. in de gebouwde omgeving verder te brengen. Voor de betrokkenen is het best een uitdaging om hierin door de bomen het bos nog te zien, ook omdat er verschillen zijn per regio. Het gaat dan om vragen als: Wat is kansrijk? Welke norm zouden we moeten hanteren? Etc.

Een overzicht met informatie en instrumenten zodat een antwoord gevonden kan worden op de vraag 'Wanneer past je wat toe?', kan hierbij helpen. Daaraan kunnen dan ook de 'best practices' worden toegevoegd, die er zeker zijn en waar anderen (opdrachtgevers, marktpartijen) van kunnen leren.

Samen aan de slag!

Het is van belang om als partijen (opdrachtgever, adviseur, opdrachtnemer) gezamenlijk ervaring op te doen in deze vorm van samenwerken, zodat iedereen bekend raakt met de nieuwe rollen en koudwatervrees kan worden weggenomen. Initiatieven als 'Werklandschappen van de toekomst' kunnen hier een goede bijdrage aan leveren. Daar wordt immers experimenteeruimte geboden.

4. RESULTATEN ONDERZOEK

In dit hoofdstuk worden de samengevatte resultaten van het onderzoek beschreven. Daarbij wordt de volgende indeling aangehouden:

- A. Waarde van groen
- B. Groen in de aanbesteding en de rol van de groenprofessional
- C. Regierol van de opdrachtgever
- D. Langjarige verantwoordelijkheid
- E. Bredere duurzaamheidsambities
- F. Rol initiële opdrachtgever/regelgever

A. WAARDE VAN GROEN

Groen heeft eigen positie

De gesproken opdrachtgevers en overige organisaties geven aan dat groen steeds minder als een sluitstuk van een project wordt gezien of als kostenpost. Er is veel meer bewustzijn gegroeid dat groen een essentieel onderdeel is van een leefbare stad/de gebouwde omgeving en dat groen toegevoegde waarde levert. Bij grote projecten bij waterschappen is biodiversiteit vaak een integraal onderdeel van het geheel, ook in het kader van de Wet natuurbeschermt (Wnb).

Meetbaarheid van de baten van groen is wel van belang om ook mensen in de organisatie van de opdrachtgever, die vooral met een financiële bril, kijken mee te nemen. Inkoopers bij opdrachtgeversorganisaties kijken nog niet naar de waarden van natuur, is door meerdere geïnterviewden naar voren gebracht.

De geïnterviewden zijn het unaniem eens dat groen op verschillende vlakken toegevoegde waarde, zoals met betrekking tot voorkomen van hittestress en waterberging. Thema's die in de afgelopen periode weer zeer actueel zijn gebleken.

Daarnaast is biodiversiteit veelvuldig genoemd als belangrijke drijfveer om meer aandacht aan vergroening te geven. Een van de gemeenten gaf bijvoorbeeld aan de keuze gemaakt te hebben voor Kleurkeur als uitgangspunt voor het beheer van het openbaar groen. Deze richtlijn staat voor het ecologisch beheer van het openbaar groen. Beheer dat ruimte laat voor planten en dieren, in het bijzonder voor insecten. Kleurkeur Groen richt zich op het toepassingsgebied ecologisch beheer van bermen, dijken en groenstroken. Kleurkeur Blauw legt zich toe op het ecologisch beheer van oevers en watergangen. Een van de uitgangspunten bij Kleurkeur is een nauwe samenwerking tussen opdrachtgever en opdrachtnemer. Dat laatste is ook het uitgangspunt voor het (samen)werken in een bouwteam (zie verderop).

Er zijn grote verschillen wat de regio's in Nederland betreft. Bepaalde aspecten i.r.t. de waarde en functie van groen spelen natuurlijk meer in stedelijke omgevingen dan in landelijke gebieden. Hittestress is zo'n onderwerp dat vooral in de binnensteden speelt. Toepassing van groen is contextafhankelijk en dus voor een belangrijk deel maatwerk. De omgeving (mogelijkheden en uitdagingen) bepaalt waar meer of minder aandacht naar uit zou moeten gaan. Biodiversiteit en waterberging zijn natuurthema's die eigenlijk overal aandacht vragen.

Kwaliteitsbegrip

De geïnterviewden zijn het erover eens dat er, met name i.r.t. het thema biodiversiteit, een aangepast/uitgebreider begrip van 'kwaliteit' van groen nodig is ("we moeten af van het netheidssyndroom"). Dat geldt niet alleen voor de openbare ruimte, maar ook voor het particulier groen.

Er zijn verschillende kwaliteitsthema's die afgewogen moeten worden en die dus niet altijd synchroon lopen. Een strak gemaaide berm kan vanuit esthetisch oogpunt de voorkeur hebben, maar niet voor het stimuleren van biodiversiteit.

Brug slaan tussen grijs en groen

Uit de gesprekken is ook naar voren gekomen dat begrip voor de toepassing van groen ook met 'framing' te maken heeft. Bij GWW-projecten is het van belang dat niet alleen met een civieltechnische bril gekeken wordt, maar ook de groene bril wordt opgezet. Om dan een brug te slaan tussen techniek ('grijs') en natuur ('blauw' en 'groen') kunnen begrippen en definities worden gebruikt die meer aanslaan in de technische, grijze wereld. Denk bijvoorbeeld aan de 'groeninstallateur' en de 'eco-engineer'. Begrippen die in de gesprekken genoemd zijn.

Beschikbare informatie

Over de waarde en de toepassing van groen is al veel informatie beschikbaar en ook zijn/worden de nodige instrumenten ontwikkeld, die opdrachtgevers en marktpartijen ondersteunen bij het zetten van stappen bij op het terrein van natuurinclusiviteit en klimaatadaptatie (o.a. via het Kennisportaal Klimaatadaptatie). Denk bijvoorbeeld aan de handleidingen het Levende Gebouw en de Levende Openbare Ruimte. In deze handleidingen staan o.a. praktijkvoorbeelden van hoe groen in/om/op het gebouw en in de openbare ruimte kan bijdragen aan klimaatadaptatie, gezondheid, biodiversiteit en een circulaire economie. Niet alleen handig voor landschapsarchitecten en groenprofessionals, maar ook voor opdrachtgevers.

Daarnaast is door het CROW het ambitieweb GWW uitgegeven. Dit ambitieweb is een hulpmiddel voor het gestructureerd vastleggen en vast blijven houden van de duurzaamheidsambities gedurende een GWW-project. Het ambitieweb is het best te gebruiken in de concept- of planfase, ontwikkel- of ontwerpfase van een project. Het maakt een visuele weergave van twaalf duurzaamheidsthema's (waaronder Water, Bodem en Ecologie) en de daaraan gekoppelde ambitieniveaus.

Uit de gesprekken kom duidelijk het beeld naar voren dat de beschikbare informatie niet bij iedereen bekend is. De veelheid aan informatie kan hierbij parten spelen. Beter overzicht en meer structuur is wenselijk.

B. GROEN IN DE AANBESTEDING EN DE ROL VAN DE GROENPROFESSIONAL

Gebruik maken van de kennis van marktpartijen

Meerdere gesproken opdrachtgevers geven aan een voorstander te zijn van marktconsultatie, specifiek als het gaat om complexe uitdagingen. Maar ook omdat de kennis bij de opdrachtgever niet (meer) aanwezig is. Dat geldt dus ook voor kennis op het terrein van natuurinclusiviteit. Die kennis moet dan natuurlijk wel bij de groenbedrijven aanwezig zijn. Dat geldt daarnaast ook voor samenwerkings- en communicatievaardigheden. Die worden natuurlijk belangrijker wanneer samenwerking op de lange termijn het uitgangspunt is (zie hieronder).

Combinatie van groen en grijs?

Uit de gesprekken komt naar voren dat bij de meeste ontwikkel- en bouwprojecten groen een onderdeel is van het totale project en dan wat omvang betreft duidelijk kleiner is dan het 'grijze' deel. Wanneer groen 'slechts' een onderdeel is, zit de groenprofessional vaak in de 'traditionele rol' van onderaannemer. De bedrijven geven aan dat het in die gevallen veel lastiger is om (al in het voortraject) meerwaarde te kunnen bieden als het gaat om de te maken keuzes voor de toepassing van groen. Hierdoor verschuiven ook thema's als biodiversiteit, voorkomen hittestress en waterberging meer naar de achtergrond.

Een groenaannemer zal bij zo'n integraal project niet het project zelf (kunnen) aannemen, omdat daar de kennis en capaciteit voor ontbreekt. Ook de grote risico's van zo'n integraal project zijn hiervoor i.v.m. de draagkracht van het bedrijf uiteraard een belemmering.

Een optie zou kunnen zijn om dan beide disciplines ('groen' en 'grijs') los te koppelen. Dit levert echter risico's op, met name voor de opdrachtgever, omdat partijen bij eventuele problemen naar elkaar kunnen gaan wijzen. Dat speelt natuurlijk vooral bij projecten waarbij de 'grijze' en 'groene' werkzaamheden een grote afhankelijkheid hebben. Denk bijvoorbeeld aan het werk van de grondwerker en de groenaannemer. Voor het eindresultaat is de groenaannemer afhankelijk van de wijze waarop de grondwerker zijn werkzaamheden uitvoert. Welke te leveren bodemkwaliteit wordt er afgesproken? ("Dat gaat verder dan plantklaar"). Een ander voorbeeld is dak- en gevelbegroening. Ook daar zijn 'grijs' en 'groen' natuurlijk sterk verweven. De constructie en installaties moeten immers de toepassing van hoogwaardig groen mogelijk maken.

In de praktijk zie je ook dat er ook evenwichtige samenwerkingen ontstaan tussen 'grijze' en 'groene' aannemers, ook los van een eventuele aanbesteding.

Specifieke kennis op tijd betrekken

Het gaat er volgens de gesproken partijen om dat de kennis over de toegevoegde waarde van groen, de beste wijze van aanleg én de onderhoudskennis op tijd aan tafel zit, dus bij voorkeur al in de initiatieffase. Het eerste (kennis over de toegevoegde waarde van groen) is mogelijk ook bij adviseurs/ontwerpers te vinden. De laatste twee (beste wijze van aanleg en kennis over onderhoud en beheer) zijn toch vooral het domein van de groenprofessional.

Het merendeel van de gesproken bedrijven geeft aan dat er steeds vaker sprake van is dat ze in het voortraject vanwege de specifieke kennis gevraagd worden om mee te denken. Er wordt dan gekozen voor een samenwerking in een bouwteam.

Deze samenwerkingsvorm is zowel door gesproken groenbedrijven als opdrachtgevers naar voren gebracht. Een bouwteam is een samenwerkingsmodel waarbij opdrachtgever en opdrachtnemer(s) in de ontwerpfase al intensief samenwerken aan een plan of ontwerp. De kennis van een aannemer wordt zo optimaal benut, er ontstaan slimme en haalbare oplossingen en er is draagvlak. Het zorgt voor gelijkwaardigheid en wederzijds respect tussen opdrachtgever en opdrachtnemer(s). Het succes van een bouwteam hangt wel af van de praktische invulling door de partijen en mensen die eraan deelnemen (“samenwerken is mensenwerk”).

Door enkele bedrijven is de suggestie gedaan om een overzicht op te stellen van bedrijven die deze wijze van werken in geborgd hebben. Zo'n lijst zou dan wel onafhankelijk opgesteld moeten worden op basis van duidelijke en meetbare criteria (keurmerk?).

De specifieke kennis heeft ook betrekking op de toe te passen beplanting. Vanuit Rijkswaterstaat is aangegeven dat zij in contracten gebiedseigen soorten en autochtoon materiaal willen eisen, maar veel soorten niet als autochtoon beschikbaar zijn. Dat is een handschoen die de sector op zou kunnen pakken.

Van gebouw naar omgeving

Bij woningprojecten en utiliteitsbouw zal volgens meerdere geïnterviewden breder gekeken moeten worden. De omgeving zou meer leidend moeten zijn. Het is van belang om te kijken naar een integrale aanpak, omdat het om diverse aspecten gaat die aandacht vragen en waar vergroening dus een bijdrage aan kan leveren. Door breder te kijken zijn er ook meer mogelijkheden om te vergroenen, zeker wanneer er bijvoorbeeld vanuit financiële overwegingen keuzes gemaakt moeten worden.

Ketensamenwerking zorgt voor besparingen

Naast de inhoudelijke argumenten voor ketensamenwerking (in een bouwteam), zijn ook de kosten een argument voor deze vorm van aanbesteden en samenwerken. Bouwers en ontwikkelaars zitten nog tussen de gemeenten (als initiële opdrachtgever) en de groenprofessional. Teveel tussenschakels zorgt voor een kostenverhoging, omdat deze tussenschakels ook een marge rekenen. Een bouwteam op basis van gelijkwaardige samenwerking is daarvoor een oplossing.

Ook kan het werken in bouwteams de faalkosten doen reduceren. Een goede samenwerking in het voortraject bespaart later tijd, want iedereen weet precies wie welke rol heeft en wat er tijdens de uitvoering moet gebeuren. Bouwteams helpen om problemen te voorkomen die kunnen ontstaan tijdens het project en die over het hoofd zijn gezien. Als er bijvoorbeeld in de uitvoering van een vergroeningsproject alsnog zaken boven tafel komen die geregeld moeten worden, heeft dit effect op het draagvlak bij de opdrachtgever voor dergelijke maatregelen. Ook is het verstandig om de kennis van groen al aan de voorkant van een project te betrekken om verwachtingen goed te managen. Groen is vaak niet af bij de oplevering van een project. De beoogde kwaliteit van het groen wordt veelal pas later gerealiseerd en dient onderhouden te worden.

EMVI-aanbesteding kan beter

Door verschillende bedrijven is aangegeven dat er bij EMVI-aanbestedingen nog verbeteringen mogelijk zijn om de toegevoegde waarde (kennis, ontzorgen van de opdrachtgever, samenwerkingsvaardigheden, innovatie, total cost of ownership) beter over het voetlicht te krijgen. Dat is het geval wanneer, in de ogen van de bedrijven, het prijsdeel in de afweging verhoudingsgewijs te groot is. De opdrachtgevers

stellen daar tegenover dat de bedrijven wel aan moeten kunnen tonen dat wat men aanbiedt ook daadwerkelijk werkt.

Knip maken tussen advies en uitvoering

Om taken en verantwoordelijkheden helder en gescheiden te houden is door enkele geïnterviewden de suggestie gedaan om een knip maken tussen advies en uitvoering. Dus wanneer een groenprofessional wordt ingeschakeld in de initiatief- en ontwerpfase, hoeft dat niet te betekenen dat dit bedrijf ook de uitvoering gaat doen. De adviesactiviteiten moeten dan afzonderlijk afgerekend worden.

Design, construct en maintenance van groen komt bij bouwprojecten nog relatief weinig voor, terwijl de functie van groen wel steeds belangrijker wordt en het aandeel in een project groter.

C. REGIEROL VAN DE OPDRACHTGEVER

Andere rollen

Meerdere gesproken opdrachtgevers hebben aangegeven dat ze de keuze hebben gemaakt om niet zelf het te hanteren bestek te (laten) bepalen, maar meer de regierol aan te nemen. Dat heeft meerdere redenen. Projecten worden complexer, waardoor er ook meer specifieke kennis nodig is. Ook is de interne capaciteit in kwantitatieve zin is een reden om meer gebruik te maken van (de kennis van) marktpartijen.

Bij een regierol ligt de focus bij de opdrachtgever op het 'wat' (de beoogde resultaten) en minder op het 'hoe' (de uitvoering). Regisserende opdrachtverlening vraagt om andere competenties en leiderschap dan voorheen. Zo vraagt de regierol bijvoorbeeld een scherp op prestatie geformuleerde vraagstelling en daarbij horende samenwerkingsafspraken.

De opdrachtgever zal met betrekking tot de inhoud moeten loslaten (dus minder voorschrijven), maar meer gaan sturen op het resultaat en het samenwerkingsproces. Dat kan op verschillende wijzen, door bijvoorbeeld de functionele kaders te bepalen/de ambitie aan te geven en marktpartijen de ruimte te geven om vervolgens over het 'hoe' te adviseren. Door de gesproken bedrijven wordt dat ook als de ideaalsituatie beschreven, omdat ze dan veel ruimte hebben om hun kennis in te brengen en op maat te adviseren.

BVP

Er zijn in de markt ook al de nodige ervaringen opgebouwd met Best Value Procurement (BVP). BVP is een inkoopmethodiek waarbij de inschrijvingen worden gewaardeerd volgens het principe dat de meeste waarde moet worden verkregen voor de laagste prijs. Bij BVP wordt het principe om veel eisen te stellen aan de inschrijvende partij losgelaten. De opdrachtgever schrijft veel minder standaarden en minimumeisen voor om de kwaliteit van de opdracht te garanderen. Immers hoe meer van deze standaarden worden gesteld, hoe minder ruimte er overblijft om op kwaliteit het verschil te maken.

Werken aan vertrouwen

Een randvoorwaarde voor de opdrachtgever om te kunnen loslaten is natuurlijk het vertrouwen in de betrokken marktpartijen. Daar is (nog) niet altijd sprake van. Het is dan ook belangrijk om gezamenlijk

ervaring op doen in deze vorm van samenwerken, zodat iedereen bekend raakt met de nieuwe rollen en koudwatervrees kan worden weggenomen. Zie ook bij 'Langjarige verantwoordelijkheid'.

Een goed initiatief waarin gezamenlijke ervaringen worden opgebouwd is het programma 'Werklandschappen van de toekomst'. Dit is een brede beweging van partijen die met innovaties op diverse terreinen toewerken naar toekomstgerichte, groene, gezonde en klimaatbestendige bedrijventerreinen. Vanuit de Rijksoverheid is hier voor de komende jaren subsidie voor beschikbaar gesteld. Bij dit programma is er uiteraard ook aandacht voor ketensamenwerking en passende contractvormen.

D. LANGJARIGE VERANTWOORDELIJKHEID

Onderhoud als logisch onderdeel van de aanbesteding

Zoals hierboven al aangegeven is groen niet af op het moment dat een project na realisatie wordt opgeleverd. Groen heeft doorlopend onderhoud nodig om de toegevoegde waarde ervan te behouden en bij voorkeur te vergroten, zodat het de functies kan vervullen die beoogd worden. De gesproken partijen zijn dan ook van mening dat er bij voorkeur sprake is van een langjarige verantwoordelijkheid bij de groenaannemer voor de afgesproken resultaten. Dat betekent dat het onderhoud ook wordt meegenomen bij de aanbesteding of op zijn minst de nazorgperiode wordt verlengd. Dat zorgt ook voor meer eigenaarschap bij de betrokken marktpartij(en). In andere sectoren is al de nodige ervaring opgebouwd met resultaatgericht samenwerken. Mogelijk dat de daarvoor ontwikkelde instrumenten en methoden ook hier kunnen worden toegepast.

Scherp houden

Bij langjarig samenwerken wordt 'indutten' als risico gezien. Dat kun je voorkomen door bijvoorbeeld ook afspraken te maken over innovatie. Daarnaast moet de opdrachtgever wel het vertrouwen hebben en niet het dat men (financieel) is overgeleverd aan de markt. Daar kun je voorzieningen voor treffen, zoals het opstellen van een open begroting en goede afspraken over kostenstijgingen en/of het inschakelen van een kostendeskundige.

Ontschotting

Een belemmering voor een langjarige samenwerking met publieke partijen is de scheiding van verantwoordelijkheden tussen (afdelingen verantwoordelijk voor) ontwikkeling/realisatie van projecten en beheer en onderhoud. Om bij realisatie ook beheer mee te nemen is meer ontschotting bij deze opdrachtgevers nodig. Dit is een belangrijke taak voor het hogere management en de betrokken bestuurders/wethouder(s). Daar moet dan ook het draagvlak zijn voor vergroening. Een van de gesproken gemeenten gaf aan: "politiek denkt nog vaak dat groen een keuze is". Het zetten van stappen kan niet alleen afhankelijk zijn van een intrinsiek gemotiveerde ambtenaar.

E. BREDERE DUURZAAMHEIDSAMBITIES

De gesproken opdrachtgevers hebben een inkoopbeleid waar duurzaamheid een belangrijk onderdeel van is. Het inkoopbeleid moet immers bijdragen aan de eigen doelstellingen. Het gaat daarbij niet alleen om klimaatdoelstellingen (CO²-reductie, waterbeheersing, hittestress, circulariteit e.d.), maar (bij

gemeenten) bijvoorbeeld ook om social return on investment (SROI: mensen aan het werk helpen die een afstand hebben tot de arbeidsmarkt) en brede welvaart en welzijn. Met name gemeentelijke opdrachtgevers kijken dus breed naar het thema duurzaamheid. Belangrijk om daar als marktpartij in de advisering/bij het aanbod rekening mee te houden.

F. ROL INITIËLE OPDRACHTGEVER/REGELGEVER

Inhoudelijke kaders en sturing

Een gemeente beschreef het treffend als “je krijgt wat je vraagt”. Om dan te krijgen wat je echt wilt/bedoelt, zul je het exact moeten kunnen omschrijven. Omdat het om complexe projecten gaat, waarvoor je als opdrachtgever niet alle kennis in huis hebt, is sturing op het ‘hoe’ minder op zijn plaats. Je zult vooral de beoogde resultaten (‘wat’) moeten aangeven en de markt uitdagen om met de beste oplossingen te komen.

Daarvoor is het nodig om de juiste/passende kaders te bepalen en mee te geven. Hieronder komen enkele voorbeelden hiervan aan bod.

Bij projectontwikkeling kun je als opdrachtgever/regelgevende overheid bijvoorbeeld specifieke eisen stellen aan de toepassing van groen of werken met een puntensysteem zoals al bij verschillende gemeenten wordt toegepast. Om ervoor te zorgen dat de natuur een volwaardige plaats krijgt bij de ontwikkeling van nieuwbouw heeft bijvoorbeeld de gemeente Amsterdam een puntensysteem ontwikkeld. Deze punten zijn gebaseerd op thema’s die belangrijk zijn voor een toekomstbestendige, biodiverse, duurzame en kwalitatieve leefomgeving van mens en dier en is toepasbaar voor bebouwing en inrichting van de aan de bebouwing aangrenzende (groene) ruimte. In aanbestedingen kan een opdrachtgever een minimum aantal punten meegeven waaraan een inschrijving moet voldoen, of een hoger puntenaantal belonen met gunningsvoordeel. Ook andere gemeenten hebben deze stap al gezet, zoals Arnhem, Den Haag, Tilburg en Barneveld.

Vanuit het Overleg Standaarden Klimaat Adaptatie (OSKA) wordt een landelijk puntensysteem voor natuurinclusief bouwen voorgesteld. Gemeenten kunnen dit systeem gebruiken om tot een lokaal specifiek puntensysteem te komen. Dit puntensysteem zou invulling geven aan één van de pijlers van de landelijke Maatlat groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving. Het voorstel voor dit puntensysteem staat in het rapport van het Actieteam Natuurinclusief Bouwen dat in juli 2023 verschenen is. Dit landelijk puntensysteem kunnen lokale partijen gebruiken als startpunt voor een eigen lokaal puntensysteem. Het voorgestelde landelijke puntensysteem is opgesteld voor nieuwbouw van woningen en (bij)gebouwen. Het is breed toepasbaar, biedt een uniforme systematiek en is geschikt om aan te passen voor andere bouwopgaven. Denk hierbij aan renovatie, werk aan bestaande bouw of de ontwikkeling van andere bouwwerken, zoals bruggen. Het doel is om op deze manier voor alle bouwopgaven tot een uniform puntensysteem voor natuurinclusief bouwen te komen. Hierbij krijgt elke natuurinclusieve maatregel een aantal punten. Bouwers en ontwikkelaars kunnen vervolgens zelf bepalen welke maatregelen ze nemen om het vereiste puntentotaal te halen. Of ze kunnen zelf een nieuwe maatregel voorstellen die de biodiversiteit versterkt.

Integrale ontwerpmethodologie openbare ruimte

De Gemeente Amsterdam heeft de Integrale Ontwerpmethodologie Openbare Ruimte ontwikkeld. Deze

nieuwe methode kan stedenbouwkundige ontwerpers helpen bij het programmeren en ontwerpen van de openbare ruimte en ondergrond. In de nieuwe methode is de ondergrond erg belangrijk, waar onder andere veel kabels en leidingen lopen. De Integrale Ontwerpmethode Openbare Ruimte kent een werkboek waar ontwerpers in heel Nederland mee aan de slag kunnen. Het werkboek onderscheidt zes gebiedsthema's: leefmilieu, water, flora en fauna, energie, bodem en ondergrond en materialen. Per thema vind je een overzicht van alle mogelijke maatregelen, uitwerkingen en technieken.

Ook sturen zonder grondposities

Gemeenten kunnen niet alleen inhoudelijk sturen wanneer ze eigen grondposities hebben, maar natuurlijk ook als regelgever. Bestemmingsplan en gebiedspaspoorten zijn hiervoor de belangrijke inhoudelijke kaders.

Dat betekent ook het voeren met gesprekken met projectontwikkelaars en woningcorporaties en dan niet alleen over de te bouwen typen woningen, maar ook om te komen tot afspraken over de toepassing van (hoogwaardig) groen, bijvoorbeeld door groennormen als basis te nemen. Denk hierbij aan bijvoorbeeld aan de 3-30-300 regel.

Een andere 'norm' die hierbij vermeld moet worden is 'Maatlat groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving. De maatlat maakt duidelijk hoe klimaatadaptief bouwen eruitziet. Het instrument beschrijft doelen en prestatie-eisen en geeft richtlijnen voor de thema's wateroverlast, droogte, hitte, biodiversiteit, bodemdaling en gevolgbeperking overstromingen. De maatlat schrijft geen specifieke maatregelen voor. Daardoor blijft er lokaal ruimte voor maatwerk en krijgen innovatieve en slimme oplossingen alle ruimte. De maatlat is ontwikkeld door de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Infrastructuur en Waterstaat en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in samenwerking met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UvW). De maatlat is in maart 2023 gepresenteerd.

Vastleggen in bouwregelgeving

Al in 2021 al is er een voorstel gedaan voor een wijziging van het Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl) i.v.m. het duurzaam gebruik van daken. Dit wijzigingsvoorstel van het Bbl geeft gemeenten de bevoegdheid om bij maatwerkvoorschrift (bestaande bouw) of maatwerkregel (nieuwbouw) te bepalen dat het dak van een industriegebouw gebruikt moet worden voor de opwekking van hernieuwbare energie of maatregelen ten behoeve van klimaatadaptatie (zoals groene daken). Als deze wijziging zou ingaan, geeft dat gemeenten meer mogelijkheden om vergroening te stimuleren.

Meerdere geïnterviewde partijen geven een voorstander te zijn van het verankeren van natuurinclusiviteit in bouwregelgeving. Omdat natuurinclusiviteit in algemene zin nu nog niet een plek heeft in bouwregelgeving, krijgt het in vergelijking tot bijvoorbeeld energiebesparing minder aandacht en 'valt het eerder van tafel' als er bijvoorbeeld vanuit kostenafwegingen keuzes moeten worden gemaakt.

Een voorbeeld van een gemeente die voor regelgeving stuurt op klimaatadaptatie is de gemeente Amsterdam. Daar is sinds enkele jaren de hemelwaterverordening van kracht. Daarmee is het verplicht dat bij nieuwbouw het regenwater op eigen perceel wordt opgevangen en verwerkt. De gemeente Arnhem kent sinds 2021

Ook aan de kant van het bestek is er sprake van een ontwikkeling naar vergroening. Zo heeft CROW onlangs een verkenningsmiddag georganiseerd over biodiversiteit. Plannen en/of maatregelen om biodiversiteit te bevorderen worden steeds belangrijker. Uitvragen via het RAW-bestek kunnen hier een bijdrage aan leveren. Daarnaast is CROW ook actief met de verduurzaming van het CROW portfolio, waaronder de RAW-systematiek. Een systematiek die jaarlijks meer dan 10.000 keer wordt gebruikt om infrastructurele werken uit te voeren. En dus een systematiek die een grote rol kan spelen in de transitie naar het klimaatneutraal en circulair aanleggen van Infrastructurele werken.

Rol financiers

Ook banken kijken bij financiering naar zaken als biodiversiteit. Zo weegt ABN AMRO biodiversiteit mee in het risicobeheer en de beoordeling van zakelijke klanten. Verder blijkt uit recent onderzoek van de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) dat 58% van de bij het onderzoek betrokken financiële instellingen rekening houdt met biodiversiteit bij het maken van investeringsbeslissingen. Naast de regelgevers hebben dus ook de financiers van bouwprojecten een belangrijke sturende rol.

BIJLAGE 1 BIJ HET ONDERZOEK BETROKKEN ORGANISATIES

Bij dit onderzoek is medewerking verleend door de volgende organisaties:

Groenbedrijven

- Dolmans Landscaping
- Du Pré Groenprojecten
- Koninklijke Ginkel Groep
- IdVerde
- Weverling Groenproviders

Vertegenwoordigers van opdrachtgeverszijde

- Stebru Bouw & Ontwikkeling
- Rijkswaterstaat
- Gemeente Haarlem
- Gemeente Helmond
- Waterschap Drents Overijsselse Delta
- Wonam
- Aedes
- ProRail

Overige organisaties

- Agenda Natuurinclusief
- Buiten de perken
- MKB INFRA
- Sluijsmans Stedenbouw en Landschap
- CROW

BIJLAGE 2 VRAGENLIJSTEN

Groenbedrijven

- Welke belemmeringen ervaren jullie bij aanbestedingen van werken (utiliteit/woningbouw/gww) i.r.t. de toepassing van groen?
- Hebben jullie ook best practices van opdrachtgevers die juist op dit vlak voorop lopen?
- In hoeverre worden jullie door de opdrachtgever of hoofdaannemer in het voortraject (uitvraag, ontwerp) als groenondernemer betrokken?
- Beschrijf de ideale situatie waarbij groen eerder bij de aanbesteding wordt meegenomen?
- Wat is er nodig om deze situatie te realiseren? Bij de opdrachtgever? Bij de opdrachtnemer? In het proces?

Opdrachtgevers

- Heeft u een inkoopbeleid waarin is opgenomen op welke wijze werken (utiliteit/woningbouw/gww) worden aanbesteed?
- Hoe besteed u over het algemeen werken aan? Welk proces wordt hierbij gevolgd?
- Welke (type) selectiecriteria hanteert u hierbij?
- Aan welke organisatiedoelstellingen moet/zou het inkoopbeleid invulling (moeten) geven? Betreffen dit ook duurzaamheidsdoelstellingen?
- In hoeverre zijn specifieke duurzaamheidsthema's als waterbeheersing, voorkomen hittestress (welzijn), vergroten biodiversiteit onderdeel van uw organisatiedoelstellingen?
- Hebben deze doelstellingen een plek in de aanbesteding?
- In hoeverre bent u op de hoogte over de functie van groen in relatie tot deze thema's?
- Bent u bekend met het meetbaar maken van de waarde van groen om bij te dragen aan de genoemde maatschappelijke thema's?
- Is de toepassing van groen onderdeel van de uitvraag die u doet? Zo ja, op welke wijze?
- Kijkt u bij de aanbesteding van werken ook naar het beheer en onderhoud? Met andere woorden wordt dit bij de aanbesteding als criterium meegenomen?
- Beschrijf de ideale situatie waarbij groen eerder bij de aanbesteding wordt meegenomen?
- Wat is er nodig om deze situatie te realiseren? Bij de opdrachtgever? Bij de opdrachtnemer? In het proces?
- Hoe ziet u de samenwerking met marktpartijen bij realisatie en beheer/onderhoud van werken? Wat verwacht zijn uw verwachtingen richting marktpartijen bij de realisatie van uw doelstellingen?